

Araştırma Makalesi - Gönderim Tarihi: 10 Eylül 2019 - Kabul Tarihi: 18 Aralık 2019

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Gözünden Gazeteciliğe Bakış

Özge Cengiz¹

Öz

Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk Edebiyatı içerisinde roman, hikâye, deneme ve eleştiri türlerinde eserler ortaya koyan önemli bir yazardır. Tanpınar'ın 19. Yüzyıl Türk Edebiyatı Tarihi adlı çalışması, edebiyat tarihi içerisinde olduğu kadar Türkiye Basın Tarihi içerisinde de önem verilmesi gereken çalışmalardan birisidir. Bu çalışmada öncelikli olarak Tanpınar'ın Türkiye düşünce hayatındaki yeri irdelenmekte, sonrasında ise 19. Yüzyıl Türk Edebiyatı Tarihi adlı çalışmanın Türkiye basın tarihi içerisindeki önemi, Tanpınar'ın gazeteler ve gazetecilere yönelik tespitleri üzerinden değerlendirilerek, Tanpınar'ın üslubu ortaya konulmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre, Tanpınar'ın basın tarihine yönelik tespitleri üç özellik çerçevesinde şekillenmektedir; bütüncül perspektif, gazeteci kimliğine vurgu, diyalog. Tanpınar'ın ilk dönem gazetecilerini ele alırken, bütüncül bir perspektif kullandığı, bu yazarları edebi bağlantılarıyla birlikte ele alarak eserleri arasındaki karşılıklı etkileşimi gözettiği anlaşılmaktadır. Tanpınar için dönem gazetelerinin nasıl oluştuklarından ziyade, onları kimin oluşturduğu önemlidir. Gazeteci kimliğine yaptığı vurgu ile dönemin edebiyat kökeninden gelen yazarlarının gazeteler üzerindeki etkilerine vurgu yapmış, gazetelere ise özellikle toplumu değiştirme/dönüştürme adına büyük bir rol atfetmiştir. Tanpınar bütün bu değerlendirmeleri yaparken, yazarlarla bir diyalog geliştirmeye çalışmış; yazarları kendi dönemlerinin estetik, felsefi, siyasi, ideolojik ve toplumsal özelliklerine göre eleştirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Basın Tarihi, Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Yüzyıl Türk Edebiyatı Tarihi, edebiyat, gazetecilik

Atıf: Cengiz, Ö. (2019). "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Gözünden Gazeteciliğe Bakış". Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (AKİL) Aralık (32), s. 589-605

¹ Araştırma Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, ozgeonenerk@gmail.com, Orcid numarası: 0000-0002-3634-0731

Ahmet Hamdi Tanpınar's View On Journalism

Abstract

Ahmet Hamdi Tanpınar is an important writer who has produced novels, stories, essays and criticisms in Turkish Literature. Tanpınar's work, History of 19th Century Turkish Literature, is one of the studies that should be given in Turkish Press History as well as in History of Literature. In this study, firstly Ahmet Hamdi Tanpınar's place in the Turkey's intellectual life is examined, then 19th Century Turkish Literature's importance in Turkish Press History is evaluated by Tanpınar's views on newspapers and journalists and Tanpınar's mode is revealed.

According to the findings, Tanpınar's findings regarding the history of the press are shaped within the framework of three characteristics; holistic perspective, emphasis on journalist identity, dialogue. It is understood that Tanpınar used a holistic perspective when dealing with the journalists of the early period and considered these writers together with their literary connections and observed the mutual interaction between their works. For Tanpınar, it is more important who created them, rather than how the periodicals were formed. With his emphasis on the identity of journalists, he emphasized the effects of the writers of the literary background on newspapers, and attributed a great role to newspapers especially in the name of changing / transforming society. While making all these evaluations, Tanpınar tried to develop a dialogue with the authors; he tried to understand the writers according to the conditions of their time and criticized them according to their aesthetic, philosophical, political, ideological and social concerns.

Keywords: History of Press, Ahmet Hamdi Tanpınar, History of 19th Century Turkish Literature, literature, journalism

Giriş

Türk edebiyatının önemli figürlerinden olan Ahmet Hamdi Tanpınar, yaşadığı süre boyunca edebiyat alanında birçok önemli eseri meydana getirmiştir ve Türk edebiyatı tarihi içerisinde daha çok romancılığı, hikâyeciliği ve şair yönüyle ön plana çıkmaktadır. Ancak Tanpınar, salt edebi bağlamla sınırlı kalan bir yazar olmamıştır; aksine önemli bir fikir adamı ve eleştirmendir. Altmış bir senelik yaşama, *Mahur Beste*, *Huzur*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, *Sahnenin Dışındakiler*, *Abdullah Efendi'nin Rüyaları*, *Yaşadığım Gibi*, *Beş Şehir* gibi önemli eserleri sığdırmıştır. Tanpınar roman, hikâye, şiir ve deneme türlerinin yanında, *Tevfik Fikret*, *Namık Kemal*, *Yahya Kemal*, *Edebiyat Üzerine Makaleler* gibi önemli araştırma-inceleme eserlerini de kaleme almıştır. Araştırma-inceleme türünde yazdığı bir diğer önemli eseri ise *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'dir. Tanpınar'ın *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eseri hem edebiyat tarihi hem de basın tarihi alanlarına önemli katkılar sağlayan bir çalışmadır.

19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, edebiyat çevresinde sıklıkla önemi vurgulanan bir çalışmadır, ancak basın tarihi alanında bu eser hak ettiği ilgiye henüz ulaşabilmiş değildir. Bu nedenle bu çalışmada *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserde Ahmet

Hamdi Tanpınar'ın gazeteciliğe yönelik tespitlerine odaklanılacaktır. Türkiye'de gazetecilik mesleği 19. yüzyılda doğmuştur. Yurtdışındaki örneklerde gazete edebiyatçıları için bir geçim kapısı, tanıtım aracı görevini üstlenirken (Jeanneney, 1998: s.41), Türkiye'de gazetecilik edebiyat zümresinin çabalarıyla oluşmuş ve dönemin gazetelerine bu edebiyatçıların felsefi düşünceleri, estetik anlayışları, üslupları şekil vermiştir. Bu nedenle dönemin gazetelerini ve gazetecilik anlayışını anlayabilmek için, yazarların edebiyatçı kimliklerini ve bu kimlikleri ile gazeteci kimlikleri arasında kurdukları alışverişi bilmek önemlidir. Bir edebiyatçı olarak Ahmet Hamdi Tanpınar da *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı çalışması ile dönemin yazarlarının gazeteci kimliklerine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışmada öncelikle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Türk edebiyatı ve düşün hayatındaki yeri incelenecek ve *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nin edebi önemi ortaya konacak, sonrasında ise Tanpınar'ın bu eserde gazeteye ve gazetecilere yönelik dikkatleri analiz edilerek gazeteler, gazete yazarları, bu yazarların eserleri ve dönemin genel yapısı arasında kurduğu ilişkiler irdelenecek ve Tanpınar'ın gazeteciliğe yönelik üslubu ortaya konulacaktır.

1. Bir Düşünür Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar, Batı ile Doğu değerleri arasında bir köprü kuran önemli bir düşünürdür, bu nedenle Kaplan (2014: s.635) onu "Kelimenin en hakiki manasıyla Avrupalı fakat aynı zamanda da en derin ve güzel bir şekilde milli" olarak tanımlamaktadır. Eserlerinde duygularını, düşüncelerini ve hayal dünyasını karışık bir düzene göre inşa ettiği için, "gergin bir dikkatle, birkaç kere okunması gereken yazarlardandır" (Tanpınar, 1970: s.8).

1927'de Ankara'ya edebiyat öğretmeni olarak atanması, Tanpınar'ın hayatında bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Ankara'da yeniden yapılandırılmış kültür dünyası ve bu dünyanın temsilcisi kurumlar ve kişilerle tanışmıştır. Nurullah Ataç, Ahmet Kutsi Tecer, Cevat Dursunoğlu ve Hasan Ali Yücel'in oluşturduğu entelektüel ortam ve bu ortamın klasik müzik, mitoloji, Avrupa düşüncesi ve köycülük anlayışıyla şekillenmiş olması Tanpınar'ı da etkilemiş, onu "cezrî garpçılık"ın temsilcilerinden biri haline getirmiştir (Işın, 2003: s.12). Genel anlamda düşünce hayatına bakıldığında estetik üzerine olan fikirlerinin ön plana çıktığı, inceleyeceği alanın öncelikli olarak bu noktaya yoğunlaştığı görülmektedir (Gürbilek, 2015: s.131).

Tanpınar'ın eserleri üzerinden Türk modernleşmesinin geçirdiği gelişim evresini tartışabilmek mümkündür. Yazar, eserlerinde hem Cumhuriyet döneminden itibaren girilen modernleşme çabalarını sorgulamış hem de Batının dışında bir modernizmin mümkün olup olmadığını araştırmıştır (Aydın, 2010: s.21). Şiir, roman, hikâye, deneme, edebi tenkit ve edebiyat tarihi türlerinde eserler ortaya koymuş ve bu eserlerinde tarih, edebiyat, şiir, musiki, estetik, felsefe, plastik sanatlar, psikoloji gibi birbirinden farklı alanları bir araya getirmiştir (Uçman, 2003: s.108). Işın'a (2003: s.5-7) göre Tanpınar "kendi uygarlık atlasımızı şekillendirmeye yönelik bir kültürel imge dağarcığı kurma çabası" içerisinde. Gürbilek (2015: s.131) ise Tanpınar'daki modernizmi "geçmişin sahiden geçtiğini gören" bir tavır olarak ele almaktadır. Tanpınar bir yandan geçmiş yad eden nostaljik bir havaya bürünmekte, öte yandan ise bu nostaljinin dışarısına

çıkarak geçmiş ve gelecek arasında estetik zevklerle örülmüş bir köprü inşa etmektedir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın siyasi duruşu, üzerinde uzlaşılabilen bir yapı sergilemektedir. Tanpınar'ın estetik zevklere olan düşkünlüğü, düzene olan sevgisi, geçmiş ve hafızayı önemsemesi ve dönemin iktidarı ile kurduğu ilişki kimi zaman milliyetçi/muhafazakâr bir karaktere sahip olması ile açıklanmış (Gürbilek, 2015, s. 107), kimi zaman ise "bir savaşım insanı" olmamasına bağlanmıştır (Taner, 2019: s. 31). Bu nedenle yazarın siyasi pozisyonu ülke içerisinde tam anlamıyla bir taraftar grubu bulamamış, modernist tavrın öncülerinden olmasına rağmen düzen ihtiyacını sürdürmesi özellikle sol cemahtaki düşünürler arasında bir küskünlük yaratmış ve geçmişe olan bağlılığı, alaturka zevkleri Tanpınar'ın muhafazakâr bir kesim içerisinde kısıtlı kalmasına yol açmıştır. Bu noktada Tanpınar'ın günlüğünde geçen bir bölüme yer vermek anlamlı olacaktır: "Gariptir ki eserimi sathi okuyorlar ve her iki taraf da ona göre hüküm veriyorlar. Sağcılara göre ben angajmanlarım –Huzur ve Beş Şehir- hilafında sola kayıyorum, solu tutuyorum. Solculara göre ise ezandan, Türk musikisinden, kendi tarihimizden bahsettiğim için irkçuların değilse bile, sağcıların tarafındayım" (Enginün; Kerman, 2008:332). Her ne kadar siyasi bir pozisyona sokulmak istenmesi nedeniyle Tanpınar tam olarak belirli bir çevre içerisinde sahiplenilmese de, özellikle edebi üslubu ve dili kullanımı nedeniyle edebiyat ve düşünce tarihi içerisinde hakkı teslim edilen bir yazardır.

1.1. 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi ve Bir Eleştirmen Olarak Tanpınar

Tanpınar (2014: s.634), 1939 senesinde Tanzimat Fermanı'nın 100. yıldönümü sebebiyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde son çağ edebiyatını incelemek üzere kurulan bir kürsünün başına geçmiş ve bu dönemde yaptığı çalışmaların neticesinde *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserini yazmıştır. Eseri 19. yüzyıl öncesinden başlamakta ve Osmanlı'da edebiyatın nasıl geliştiğini anlatma adına şiir ve düzyazı geleneği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bilgilendirmeden sonra ise 19. yüzyıl edebiyatı; yazarlar, bu yazarların düşün ve gündelik hayatı ve eserleri üzerinden tartışılmaktadır. Bu çalışmada ortaya koyduğu eleştirel bakış, başka tartışmalara ve değerlendirmelere açık bir tutum sergilemektedir. Eseri bir düşünceyi ispat etme ya da savunma çabasında değildir. Ele aldığı bütün malzemelerde yeni eleştiriler için açık kapı bırakmaktadır (Erdoğan, 2009: s.34).

Mehmet Fuat Köprülü (1989: s.41), bir edebi eseri incelerken bazı hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtir; öncelikle metnin yazıldığı tarih ve dönem hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Bu dönemin yapısına göre metne bir anlam yüklenmelidir ve metnin yarattığı etki tayin edilmelidir. Yazarın ne gibi bir ruh halinde ve hangi etkilerin tesiri altında olduğuna dikkat edilmeli, bunu anlamak için de öncelikli olarak yazarın şahsi hayatına dair bilgi edinmek gerekmektedir. Köprülü, edebi tarih yazımında bu noktaların oldukça eksik kaldığını vurgulamaktadır (Köprülü, 1989: s.41). Tanpınar da, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı çalışması ile bu boşluğu doldurmuş, Köprülü'nün ana hatlarını belirlediği yöntemi kitabında uygulamıştır.

Erdoğan (2009: s.90-92), Tanpınar'ın eleştiri anlayışını analiz etmiş ve şu özellikleri

vurgulamıştır: Öncelikle Tanpınar incelediği eserleri dil, üslup, kurgu, fikir, işlev, tesir gibi unsurlar üzerinden bütünlükçü bir yaklaşımla değerlendirmekte, bunu yaparken de esere içeriden yaklaşmaktadır. Tanpınar'a göre yazarın hayatı ile eser birlikte dikkate alınmalı ve eserin insan ile kurduğu ilişkiye önem atfedilmelidir. Eserlerde muayyen bir sanat anlayışı arar. İncelediği eseri hem yazarın diğer eserleriyle hem de yerli ve yabancı örneklerle karşılaştırır. Bu karşılaştırmayı yaparken de farklı kültüre ait eserleri toplumların inanç sistemlerini dikkate alarak gerçekleştirir. Yazarı ve eserini hem kendi dönemi içerisinde hem de bugünden bakarak değerlendirir. Yazarın geçmiş-gelecek, eski-yeni arasında kurduğu ilişki onun için önemlidir. Eleştiri için peşin hükümde bulunmak onun için yanlıştır, eleştiri özgür olmalı ve bir üsluba sahip olmalıdır. Tüm bunların yanında eleştiri toplumdaki mevcut estetik gerçekliğin en iyi tarafını temsil etmeli, sezgiye dayalı olmalı, okuyucuyu bilgilendirmeli ve okuyucu bu eleştiri vasıtasıyla dünyayı anlama imkânı bulmalıdır. Erdoğan'ın Tanpınar'ın eleştirilerinde gördüğün en büyük zaaf ise eserler ve yazarlar hakkında verdiği hükümlerde genellemelerle yetinmesidir.

Tanpınar'ın *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı çalışmasındaki üslubu için Asaf Hallet Çelebi (2014: s.628-630), eserleri incelerken öncelikle onları muhafaza ettiğini, sonrasında ise bu eserler üzerinde bir edebiyat tarihçisi sıfatıyla çalıştığını belirtmektedir. Bunu yapmaktaki amacının ise "edebiyat vakalarını çerçevesi içinde olduğu gibi sıralamak, birbirleriyle olan münasebetlerini ve dışardan gelen tesirleri tayin etmek, büyük zevk ve fikir cereyanlarını ayırmak, hülasa her türlü vesikanın hakkını vererek bir devrin edebi çehresini tespite çalışmak" olduğunu söylemektedir. Hikmet Dizdaroğlu (2014: s.631-633) ise Tanpınar'ın edebi eserlerin edebiyat tarihinin oluşumundaki rolüne dikkat çektiğini vurgular. Ona göre Tanpınar yerleşmiş düşünceleri tekrarlayan bir "nakilci" değildir, onun yargıları doğrudan doğruya eserlere ve sanatçıya odaklanmıştır ve bu eserlerin ve yazarların edebiyat tarihi içerisinde bıraktığı izlere odaklanmaktadır. "Tanpınar resimcidir, perspektife önem verir. Bir çağın genel tablosunu çizer". Dolayısıyla Tanpınar'ın eleştirel yönünün tarihe de vurgu yapan bir yanının olduğu, incelediği eserleri hem yazıldıkları tarihin koşulları içerisinde hem de kendi zamanının gerekçeleri çerçevesinde tartıştığı söylenebilir.

Tanpınar'ın çalışması çok yönlü bir okumaya göre değerlendirilebilir. Bir yandan edebiyat tarihinin gelişmelerini tarihsel koşullara göre incelerken diğer yandan ortaya konan eserlerin, bu eserlerin yazarlarının düşünce yapıları, estetik zevkleri, felsefi kaygıları üzerine de incelemelerde bulunmuştur. Hilmi Ziya Ülken (2014: s.637) Tanpınar'ın bu eserdeki felsefi yönüne dikkat çekmektedir. Ona göre Tanpınar incelediği yazarlardan bahsederken kendi felsefi görüşünü de ortaya katmıştır ve bunu en ufak bir "ukalalığa" girişmeden başarmıştır. Çünkü Tanpınar eserinde bahsettiği yazarlardan sanki onları tanıyormuş, onların zamanında yaşamış ve kendileriyle çekişmiş, eserinde de bu çekişmeleri aktarıyormuş hissiyatı uyandırmaktadır. "Tanpınar kitabında kendini peşin hükümlerden mümkün olduğu kadar kurtarmaya çalışmış, devirleri, muharrirleri, eserleri içinden anlattıktan sonra bunlara dışarıdan bakmasını bilmiş, çeşitli tesirler üzerinde durmuş, mukayeselerle mevzuunu her cepheden aydınlatmak istemiştir" (Eralp, 2008: s.40).

Tanpınar'ın edebiyat tarihi yazım anlayışı edebi tür, değişim, eleştiri, çözümleme

ve konuşmayı içermektedir. Ayrıca dünya edebiyatıyla karşılaştırmalı bir yöntem benimsemiş, özellikle Batı edebiyatının izlerini Türk edebiyatında takip etmiştir. Tanpınar'ın bu eseri "tarihin edebiyat birikimini kültür tarihi içerisinde bütüncül olarak sergileyen" bir yapıdadır (Sakallı, 2012, s.15). Mehmet Kaplan (2003: s.13), Tanpınar'ın *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı çalışmasını, edebiyat tarihi çerçevesinde yazılan literatür içerisinde önemli bir konuma yerleştirir. Bu bağlamda özellikle kitapta yer alan Türk ve Batı edebiyatları arasında yaptığı karşılaştırmaların önemini vurgular. Tanpınar'ın sanatçı bir kişiliğe sahip olmasından dolayı şiirin, romanın, hikâyenin özelliklerini çok iyi bilmesini ve sanatçı kişiliğinin yanında Tanpınar'ın tarihi, felsefeyi, sosyolojiyi ve psikolojiyi iyi bilen bir fikir adamı olmasını edebiyatı bu açılardan ele alması nedeniyle takdir eder. Kaplan, Tanpınar'ın üslubunun "terkibi" olduğunu belirtir ve bu nedenle Tanpınar'ın bu eserini okuyacakların Tanpınar'ı tahlili okuması gerekmektedir, bunun için de terkibe giren unsurları ayrı ayrı belirtmek ve aralarındaki münasebetleri ortaya koymak lazım gelmektedir.

1.2. Edebiyat ve Gazetecilik Ekseninde 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi

Edebiyat, gazetecilik mesleğinin oluşmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Matbaanın gelişimiyle ilk olarak edebi ürünlerin yayılımı sağlanmış, sonrasında ise gazeteler ortaya çıkmıştır. Gazeteler, esas olarak para kazanma amacı güden ticari kuruluşlardır ve ilk ortaya çıktıkları dönemden itibaren daha fazla insana ulaşabilmek adına edebiyat ile yakın temas içerisinde olmuşlar, tefrika romanlar, deneme yazıları, gezi yazıları, kısa hikâyeler ve benzeri türleri yayınlayarak edebiyat ile olan ilişkilerini geliştirmişlerdir. Gazetelerde edebiyat alanındaki öncü isimlerin yazı yazmaları ve bu yazarların gazetecilik mesleği üzerinden hem bilinirliklerini artırabileceklerini hem para kazanabileceklerini görmeleri edebiyat ile gazetecilik arasındaki bağı daha da kuvvetlendirmiştir (Jeanneney, 1998: s.41). Bu nedenle gazetecilik ve edebiyat arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak olan çalışmalar önem kazanmaktadır.

Gazeteler, kitap ve dergilere nazaran daha güncel yayınlardır. Türkiye'nin basın tarihine bakıldığında, ilk dönem gazetelerinin şiir, hikâye, roman, tiyatro tefrikalarına, makale ve eleştirilere sıklıkla yer verdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemin okuyucusu, edebiyatla sıkı bir ilişki içerisindeydi. Özellikle tefrika usulü eser yayınlanması, okurların kitaplara daha kolay ve ucuza ulaşmasını sağlamıştır (Çıkkla, 2009: s.35). İlk dönem gazetecilerinin özellikle edebiyat kökeninden gelmeleri, dil, edebiyat ve kültür meselelerinin kendiliğinden gazetelerde tartışmaya açılmasını sağlamış (Yılmaz, 1992: s.172), siyasal ve sosyal konulardan ziyade edebi konular dönem gazetelerinin sayfalarında daha çok yer kaplamıştır. Edebiyatla uğraşanların gazetecilik mesleğini icra etmeleri, halk ve edebiyat arasında; aynı zamanda gazetelerin bilinirliğinde demokratik bir ortam yaratmış (Issı, 2004, s. 42), dönemin yazarları üstlendikleri bu görevle birlikte halkla birlikte kendilerini de özellikle düzyazı noktasında eğitmeye başlamışlardır. Bu dönemde gazeteler daha çok ansiklopedik bir yapı sergilemekte ve dil ile edebiyat sorunlarına geniş yer ayırmaktadırlar. Bu nedenle "dönem yazarları basın tarihi kadar, edebiyat tarihinin de malı olmuşlardır" (İnuğur, 1993: s.250). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* başlıklı çalışması da bu nedenle önemlidir. Dönemin gazetecilerinin edebiyatla olan ilişkisini, bir edebiyatçının gözünden okumak; alana farklı bir bakış

açısı kazandıracaktır.

2. Yöntem

19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebiyat tarihini eleştirel bir bakışla ele aldığı bir eserdir ve bu eserde Türkiye'de gazeteciliğin doğuşuna, mesleği ilk defa icra edenlere ve gazete ile edebiyat arasındaki ilişkiye yönelik önemli tespitleri bulunmaktadır. Bu çalışmada Tanpınar'ın *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde yer alan basın tarihine yönelik tespitleri nitel araştırma deseni içerisinde yer alan tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Tematik analizin gerçekleştirilebilmesi için öncelikli olarak yazarın metindeki üslubuyla ilgili, yukarıda da belirtilen, Çelebi, Ülken, Kaplan, Sakallı ve Erdoğan'ın analizleri değerlendirilmiş ve eser bu bağlamda bir okumaya tabi tutulmuştur. Yapılan okuma neticesinde bütüncül perspektif, gazeteci kimliğinin ön plana çıkarılması ve diyalog temalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu başlıklar altında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın gazetecilikle ilgili ön plana çıkan görüşleri bir araya getirilmiş ve tartışılmıştır.

3. Bulgular

Tanpınar'ın *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ni yazarken temel derdi her ne kadar on dokuzuncu yüzyılın edebi özelliklerini ön plana çıkarmak olsa da, eser içerisinde gazete ve gazeteciliğe büyük bir önem atfetmiş, dönemin gazetecilerini, bu gazetecilerin kendi aralarındaki uzlaşmalarını ve tartışmalarını, felsefi yatınlıklarını on dokuzuncu yüzyılın toplumsal, ekonomik ve siyasal özellikleri çerçevesinde irdelemiştir. Dönemin gazetecilerinin düşün hayatına bütüncül bir perspektifle yaklaşmış, klasik basın tarihi yazımı olan ansiklopedik anlatımdan farklılaşarak gazetelere yönelik bilgi vermek yerine, gazetecilere ve gazetecilerin hem gazeteler hem de toplum üzerindeki etkilerine yoğunlaşmıştır.

Tanpınar eseri yazarken karma bir metodu takip etmiş; Brunetière, Petersen, Wechssler, Thibaudet ve Taine'nin görüşlerinden faydalanmıştır. Ona (Tanpınar, 2014: s.18) göre: "Tarihte metot, muayyen şartların, kronoloji ve vesikaların ihmal edilmemesi dışında biraz da mevzuun emrinde ve onun telkiniyledir". Nitekim Tanpınar olayların akışı için kronolojik bir sıra izlemekten ziyade, daha bütünlüklü, kimi zaman genele kimi zaman ise özele işaret eden bir tutum geliştirmiştir. Bunu yaparken de olayları ve kişileri bütüncül bir perspektiften değerlendirmiş, edebiyat kökeninden gelen ilk dönem gazetecilerinin önemini vurgulamış ve bu gazeteci karakterlerle bir diyalog içerisinde girmeye çalışarak ikili bir okuma gerçekleştirmiştir.

3.1. Bütüncül Perspektif

Tanpınar, gazeteciliğe yönelik tespitlerinde, genel ile özel ayrımını bulanıklaştırmaktadır. Kimi zaman bir ayrıntıdan yola çıkarak genele ulaşmakta (tümevarım), kimi zaman genelden özel bir ayrıntıya gitmekte (tümdengelim), kimi zaman ise karma bir yöntem izlemektedir. Ele aldığı konunun öncelikli olarak maddi ve tarihi koşullarını, ardından toplumsal, kültürel, felsefi boyutlarını incelemektedir. Bu yaklaşımı, gazetenin doğuş aşamasını anlatışında oldukça belirgindir. Gazetenin topluma olan etkilerinin

anlaşılması için ilk olarak bir ayrıntıdan başlar, edebiyat için büyük bir noksan olarak gördüğü, düzyazının gelişiminin yavaşlığına değinir.

Tanpınar (2014, s. 43), düzyazının gelişim aşamasını anlatmak adına öncelikli olarak Osmanlı'da şiirin önemini vurgulamıştır. Osmanlı edebiyatının gelişimi boyunca daha çok şiire ağırlık verdiği için; ancak on altıncı yüzyıldan itibaren yazarların şiir türünün kendilerini sınırladığını anladıklarından ve düzyazıya yönelik arayışlarını başlattıklarından söz etmektedir. Ona göre Doğu'nun o döneme kadarki edebi türleri oldukça sınırlıdır, özellikle gerçeğe dayalı hikâyeler reddedilmiştir. Doğu toplumları çizilmiş sınırları sürekli olarak zorlamakta ancak ötesine geçememektedir. Doğu dinlerinde "günah çıkartma" faaliyeti bulunmamaktadır ve bu durum "ferdin kendi içine eğilmesini" sürekli olarak engellemiştir. İtiraf alışkanlığının oluşmaması ise düzyazının gelişiminde engelleyici bir rol üstlenmiştir. Bu engellerden bir diğeri ise doğu toplumlarında bulunan "tenkit yokluğu"dur. Müslüman cemiyetlerinin tarihinde burjuvazinin gelişmemesi, sanatı da temelden etkilemiştir. Batı toplumlarında burjuvazi ile birlikte gelişen plastik sanatlar ve resim doğu toplumlarında gelişmemiştir, bu nedenle düzyazının oluşumu da gecikmiştir (Tanpınar, 2014: s.47-52). Bu noktada Tanpınar'ın ön plana çıkardığı nokta Osmanlı'da burjuvazi sınıfının, Müslümanlıkta ise günah çıkarma faaliyetinin eksikliğidir. Buna bağlı olarak "kendileri hakkında daha az, başkaları hakkında daha çok konuşan" bir toplum oluşmuştur ve bu gelenek sözlü kültür üzerinden kendisini devam ettirmiştir. Düzyazının oluşmasını ise Batılı toplumların günah çıkarma faaliyetlerine, yani içe bakış tekniğini kullanmalarına bağlamaktadır. Ancak burada modernizm ve birey üzerindeki etkiye de bakılması gerekmektedir. Batılı toplumlarda kapitalist ilişkiler, cemaat yapılarını çözmüş ve bireyselliği ön plana çıkarmıştır. Diğer taraftan Doğulu toplumlar ise halen birincil ilişkilerin ve grup dinamiklerinin önemli olduğu bir toplumsal yapı arz eder. Tanpınar'ın savunduğu görüşler çerçevesinde, Doğu'da itiraf, eleştiri ve buna dayalı olarak gerçekçi yazımın noksan olduğu ifade edilebilir.

18. yüzyıldan itibaren sefaretnamelere verilen önemin artması ve Batılı ülkelere birçok öğrenci gönderilmesi, düşünsel anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun uyanış yaşadığı bir dönem olmuş; önce ülkeye matbaa gelmiş, sonrasında ise gazeteler ortaya çıkmıştır (Tanpınar, 2014: s.57-60). On dokuzuncu yüzyılda yaşanan tüm bu değişiklikler içerisinde Tanpınar (2014: s.120) gazeteyi, özellikle yenilikçi fikirlerin memleket içerisine yerleşmesi hususunda, ön plana çıkarmaktadır. Türk nesrinde yaşanan değişiklik temelde resmi dilin Türkçe olması ve gazetelerin yayımlanmasıyla birlikte başlamıştır. Gazeteciliğin gelişmesindeki en temel sebeplerden birisi de 1832 senesinde Babıali'de Tercüme Odası'nın kurulması ve Tanzimat Fermanı'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte bu odanın adeta bir okul gibi işlev görmesidir. Böylelikle hem yeni diller öğretilerek yeni bir dünya görüşü ve siyasi ideal geliştirmeye başlamıştır, hem de bütün bu gelişmeler çerçevesinde edebiyatta şiirin dışında bir şeyler yazılabileceği anlaşılmasına başlanmıştır (Tanpınar, 2014, s.150). Sefaretnameler ve çeviri odaları, toplum içerisinde dilin gelişmesini sağlamış; böylelikle Batılı ülkelerdeki haberleri teknolojiler, yenilikler dil öğrenen gençler vasıtasıyla Osmanlı topraklarına giriş yapmıştır. Gazetenin Batılı toplumlardan çok sonra Osmanlı'da ortaya çıktığı düşünülecek olursa, Tanpınar'ın yeni doğan gazetelerin devamlılığında sefaretnamelerde ve tercüme odalarında çalışan,

yabancı dil bilen kişileri ve bu kurumları vurgulaması oldukça önemlidir.

Tanpınar'a göre gazeteciliğin doğuşu, tamamıyla Batı'dan aktarılan gelişmelere bağımlı bir süreç izlemiştir ve gelişen gazetecilikle birlikte kullanıma giren düzyazı edebiyat tarihi için çığır açıcı olmuştur. Gazetenin doğuşuna sadece matbaanın ülke sınırlarına gelmesi ve birilerinin bu makineyi kullanarak yayın çıkarmaya başlaması gözıyla bakmayan Tanpınar, meseleyi bütüncül bir perspektifle ele almış, edebiyat ile gazete arasındaki bağı maddi ve düşünsel koşullar üzerinden açıklamıştır. Özellikle Türkiye'de gazeteciliğin gelişiminde yurtdışıyla olan bağlantıya, yurtdışında eğitim gören öğrencilerin varlığına ve sefaretnamelerin bu noktadaki rolüne dikkat çekmesi önemlidir. Ayrıca, ilk dönem gazetecilerin yazınsal anlamdaki acemiliklerinin temelini düzyazının geç gelişmesine bağlaması ve bütün bu acemiliklerin aslında düzyazının usulünün gelişimini hızlandırdığını vurgulaması, bu gazetecilerin önemini daha da artırmaktadır.

Tanpınar'ın bütüncül perspektifi, gazetecileri tanımlama şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Tanpınar, incelediği bir düşünürü bütün eserlerinin karşılıklı etkileşimi bağlamında ele almaktadır. 19. yüzyıl Osmanlı'da gazeteciliğin ilk dönemidir ve gazetelere edebiyatın içerisinden gelen düşünürler yön vermiş, ilk gazeteci unvanlarını bu kişiler elde etmişlerdir. Dolayısıyla bu yazarların, edebi varoluşlarını hariç tutarak sadece gazeteci kimliklerini incelemek, eksik bir analiz olacaktır. Şinasi'nin kendi devrine göre oldukça politik olan eseri *Divan*'i bilinmeden, Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* adlı tiyatro eserinin halk nazarında önemi kavranmadan, Ziya Paşa'nın *Zafername*'sindeki eleştirel üslubu anlaşılmadan bu yazarların gazetecilik faaliyetlerini kavramak oldukça zordur.

3. 2. Gazeteci Kimliğine Vurgu

Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ni esas olarak Türk Edebiyatı'nın gelişimini açıklamak üzere kaleme almıştır. Bu nedenle basın tarihine yönelik gözlemleri, daha çok edebiyatçı kimliği ile bilinen yazarlara yönelik vurgulamalar temelinde şekillenmiştir. Dolayısıyla, eserde gazetelerin ideolojik yapısından ziyade gazetecilik yapan edebiyatçıların kimliği, düşünce yapıları, eserlerindeki tartışmalar ön plana çıkmaktadır. Gazeteler temelde ticari ve ideolojik yapılarıdır; ancak 19. yüzyılda gazetecilik henüz yeni yeni kurulmaya başlanan, mesleki temellere sahip olmayan; dolayısıyla yeni bir zemin oluşturulmaya muhtaç bir yapıdadır. Bu nedenle, Tanpınar'ın gazetelerden ziyade gazetecilere ağırlık vermesi ve bu gazetecilerin düşünce yapılarını irdelemesi; gazeteciliğin gelişim dönemini anlamak adına dikkate değerdir.

On dokuzuncu yüzyılın gazete faaliyetleri arasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (2014: s.190) en çok önem verdiği düşünürlerden bir tanesi Şinasi'dir. Şinasi'nin yazdığı *Divan* adlı eseri devrin en politik eseri olarak değerlendirir. Türk medeniyetinin Batılılaşmasının, yeni bir dünya görüşü içerisinde kendisine yer bulmasının en önemli mimarı olarak Şinasi'yi ön plana çıkarmaktadır. Tercüman-ı Ahval gazetesiyle birlikte Şinasi, gazetecilik açısından da birçok önemli yeniliğe imzasını atmıştır. Özellikle dili sadeleştirme çabalarının onunla başladığını söylemek mümkündür. Şinasi her şeyden önce bir fikir adamıdır, savunduğu düşünceler adına kendi yazılarını "fakirleştirmekten" kaçınmamıştır. Bununla birlikte, eskiden beri mevcut olan güzel şeylerden ziyade,

yapısını yeniden oluşturacağı bir “binanın” peşindedir (Tanpınar, 2014, s.199). Şinasi'nin çabalarıyla oluşan Tercüman-ı Ahval ve Tasvir gazeteleri, memleketin siyasi terbiyesinde büyük rol oynamışlardır. Şinasi, yarattığı bu gazetelerle kendi okuyucusunu kendi eliyle yetiştirme amacını gütmüştür. Gazeteciliğin yanında kitap ve matbaa işlerini de büyük bir dikkatle takip etmiştir. Memleket içerisinde konuşulan dilin “günün meselesi” haline gelmesinde ön ayak olmuş, edebiyat tarihi gibi bazı ilmi çalışmaların ilk örneklerini ise yine Şinasi başlatmıştır (Tanpınar, 2014: s.214-218). Dolayısıyla Tercüman-ı Ahval ve Tasvir gazetelerinin varoluşunun tamamıyla Şinasi'nin çabalarına bağlı olduğu söylenebilir. Ayrıca Tanpınar, Şinasi'nin gazeteyi çıkarma ve yaygınlaştırma adına kendi yazılarını dahi fakirleştirmekten kaçınmadığını belirtmektedir. Bu nokta ise bir edebiyatçı perspektifinden Tanpınar'ın gözünde idealist bir gazeteci kimliği yaratmaktadır.

Dönemin bir başka önemli ismi Ali Suavi ise, Tanpınar'a göre oldukça geniş bir yelpazeye sahip düşünce yapısı nedeniyle basın tarihi içerisinde adı anılması gereken bir yazardır. “Suavinin fikirleri, bilhassa tek başına alındıkları takdirde, laisizimden milliyetçiliğe kadar imparatorluğun ve milli hayatın belli başlı bütün müessesese, inanç ve değerleri üzerinde en geniş ve kökten değiştirici düşünce tecrübesidir.” Arap ve Fars gramerinin Türkçe içerisinde kullanılmasına yönelik ilk itirazı Suavi yöneltmiştir, Türkçe'ye Osmanlıca demenin yanlışlığını savunmaktadır (Tanpınar, 2014: s.236-248). Bu dönemin bir başka önemli ismi ise Ahmet Mithat Efendi'dir. Ahmet Mithat Efendi politikayı fazla sevmemektedir ancak sürekli olarak bir gazetenin sahibi olmasından dolayı politik meselelerin içerisinde yer almaktadır. Türk cemiyetine roman okumayı öğretmiş, Türk edebiyatına çocuk ve çocuk terbiyesini ilk o sokmuştur (Tanpınar, 2014: s.440-455). Rezaizade Mahmut Ekrem Bey de Mithat Efendi gibi politikadan uzak durmaya çalışmış, daha çok ferdi konular üzerine eğilmiştir. Ancak Servet-i Fünun dergisini oluşturması ve bu dergi etrafında birçok önemli düşünürü toplaması nedeniyle Türkiye basın tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır (Tanpınar, 2014: s.466-487). Bu dönemin gazetecileri yeni fikirlerin hem taşıyıcıları, hem de yaşatıcıları olmuşlardır. Ancak hem mesleğin oldukça yeni bir alan olarak ortaya çıkması hem de bu yazarların önünde Batılı gazetecilerin haricinde çok fazla örnek bulunmaması; ilk dönem gazetelerini fikirlerin yaygınlaşması bağlamında bir deneme tahtası konumuna indirgemiş; ilgi alanları netleşene kadar ilk dönem gazeteciler birçok alanda yüzeysel fikir sahibi oldukları mevzuları halka aktarmakla yetinmişlerdir.

Tanpınar'ın ön plana çıkardığı bir diğer konu, ideolojinin bu dönemin gazetecileri üzerindeki etkisidir. Gazetecilik dönem itibarıyla yeni ortaya çıkan ve dolayısıyla meslek ilkelerinin henüz oluşmadığı bir alandır. Bu nedenle, gazeteciler tarafsızlık, objektiflik gibi ilkeler üzerinde fazla durmamakta, çıkarttıkları gazetelerde kendi ideolojik tavırlarını sergilemektedirler. Bu dönemin ön plana çıkan isimlerinden birisi Ziya Paşa'dır. Namık Kemal ile yurtdışında çıkardıkları *Hürriyet Gazetesi* ile bu dönemin önemli gazetecileri arasında girmiştir (Tanpınar, 2014: s.303). Ziya Paşa yazılarında halkın ve Anadolu'nun çektiği sefaletle yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle öncelikli olarak Babıali'nin temizlenmesi gerektiğini söylemektedir. Ona göre Tanzimat Fermanı erken atılan bir adımdır, üstten dayatılan bir yapısı vardır ve bu durum huzursuzluklara sebep olmuştur (Tanpınar, 2014: s.329). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (2014: s.341-345) on dokuzuncu

yüzyıl gazeteciliği adına üzerinde en çok durduğu düşünür Namık Kemal'dir. "Namık Kemal'de her şey erkendir. On dört yaşında iken bir defter dolusu şiiri bulunacaktır. Yirmi iki yaşında divan sahibidir. Yirmi beş yaşında devrin en meşhur imzası olarak tanınır". Namık Kemal her yazdığı şeyi neşretmek için uğraş vermiştir. Yapı itibarıyla gazeteciliğe ve düşünürliğe neredeyse "doğuştan" müsaittir. Her sabah bir gece evvel düşündüğü fikirleri başkalarının elinde ve düşüncelerinde görmekten fazlasıyla hoşlanmaktadır. Paris'te Ziya Paşa ile birlikte "Hürriyet" Gazetesi'ni çıkarmıştır ve Ziya Paşa'nın Namık Kemal üzerinde büyük bir tesirinin olduğu görülmektedir. Memleket meselelerinde hiçbir hatayı affetmemektedir. *Vatan Yahut Silistre* adlı tiyatro oyununu yazmasının ardından, memleket genelinde büyük bir etki yaratmıştır (Tanpınar, 2014: s.352-360). Ziya Paşa ve Namık Kemal örneklerinde görüldüğü gibi gazetecilerin kendi ideolojik konumlarını saklamaktan ziyade uluorta sergilemeleri, esasen halk arasında saygı duyulan bir durumdur. Hatta bu dönemin gazetecilerinin gazetelerden ziyade ön plana çıkmalarındaki temel motivasyonun da bu durum olduğu söylenebilir. Bu nedenle Tanpınar'ın gazetelerden ziyade gazeteci kimliğine vurgu yapması; edebiyat cenahından gelen gazetecilerin olmaması durumunda gazetelerin beklenen etkiyi yapmayacağına yönelik bir dikkati de içermekte ve önem kazanmaktadır.

Tanpınar, gazeteci kimliğine gazetelerden daha büyük bir önem atfetmiştir; ancak toplumsal yapı içerisinde gazetelerin gerçekleştirdiği dönüşümü de benzer bir vurgu ile aktarmıştır. "Gazete yalnız bir efkârı umumiye ve umuma mahsus yazı dili vücuda getirmekle kalmaz, ayrıca yeni nevilerin girmesine ve yayılmasına yardım ederek yeni edebiyatın kurulmasını sağlar. Dilimizde tiyatro, tercüme ve telif ilk numunelerini gazete vasıtasıyla verir. Roman nevinin ilk numunelerini o tanıtır" (Tanpınar, 2014: s.252). Geleneksel toplum içerisinde gazete büyük bir devrim başlatmış, tüm bu türleri edebiyata kazandırarak büyük bir değişim yaratmıştır. Makale, tenkit ve deneme gibi türler de bu dönemde gazetelerde yerlerini almaya başlamışlardır. "Makale ile politika ve hayat meseleleri, tenkit ve deneme ile edebiyat ve fikir meseleleri günün hadisesi olmaya başlar. Böylece toplumun düşünce sahası genişler" (Tanpınar, 2014: s.252).

Gazete sadece bu yeniliklerle sınırlı kalmamış, divan şiir anlayışı üzerinde bile köklü değişikliklere sebep olmuştur. Şinasi sonrasında gazetelerde şiir yayımlanmaya başlanmıştır. Böylelikle şiirin tesir sahası da değişmiş, daha halka dönük eserler meydana getirilmiştir. "Fihhakika o zamana kadar şairle, daima tek başına yakaladığı okuyucu arasında geçen konuşma, yavaş yavaş onunla kitle arasında bir konuşma yahut ona bir hitap olur" (Tanpınar, 2014: s.252). Bu dönemin şairleri şiirlerin hem şeklini hem de veznini değiştirmişlerdir. Aruz ölçüsünün haricinde hece ile yazılan şiirler de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Böylelikle bu döneme kadar "şiir geleneğinde kendi kulağımızı denemekten korkmamız" Namık Kemal'le birlikte yıkılmıştır. Hece ölçüsünü modern şiirde ilk defa kullanan kişi Namık Kemal'dir. Eski şairler daha çok kendi prototipleri olan masal kahramanlarının ağzından konuşurlarken, yeni şiir ise kendi kahramanlarını yaratmış, şiiri söze ait bir hususiyet olmaktan çıkararak insana ait bir hale sokmuştur. Yine bu dönemin şiirlerinde Yunan kaynaklarının etkilerinin de görülmeye başladığı söylenebilir. Tüm bu yeniliklerde gazetenin etkisi oldukça büyüktür (Tanpınar, 2014: s.252-277). Gazetelerin dünyada olan bitenleri halka aktarmanın yanı sıra, halkın edebi zevklerini de değiştirmiş ve edebiyat camiası içerisinde çeşitli

tartışmalara öncü bir ortam hazırlamıştır.

Bu tartışmaların en önemlilerinden birisi, sade bir dille, halkın anlayacağı metinler oluşturma gayreti üzerine yaşanmıştır. Yeni eserlerde görülen temel özellikler arasında konuşma lisanının yadınması bulunmaktadır. Bu eserlerde yer alan diyalogların neredeyse tamamı acemi bir dille oluşturulmuştur. Bu acemilik daha çok dramatik durumlarda ve vakanın düğüm ve çözümlü noktalarında kendisini belli etmektedir. “Nisbeten sade bir dille sahneye çıkmak arzusu, fikir ve hisleri geliştirmek imkansızlığı, ilk önce konuşmaları gereğinden fazla iptidai (ilkel)” yapmaktadır (Tanpınar, 2014: s.283-285). 1860 sonrasında gazete tek başına yenilikçi düşünceleri idare etmektedir. Kısa bir süre içerisinde “ufak tefek hadiseleri nakletmek suretiyle dünya ile bir münasebet kuran, bazı faydalı bilgiler veren, okumayı zaman geçirme şekillerinden bir yapan bir vasıta olmaktan çıkar. Hakiki manasında kürsü olur. Fikir onun sayesinde yavaş yavaş yapıcı bir unsur olarak hayata girer”. Medeniyetin gelişimi aşamasında bütün ilkleri gazete başlatmıştır. Okuma gazetelerle birlikte yaygınlaşmış, okuryazarlık seviyesinin artışı gazetelerle birlikte hız almıştır (Tanpınar, 2014: s.250). Dolayısıyla bu dönemin gazetecilerinin sadeleşme adına kendi edebi duruşlarından vazgeçmeleri ve yaşadıkları acemilikler; okur yazarlığın gazeteler vasıtasıyla artması ile mükafatlandırılmıştır. Tanpınar bu noktada hem gazetecilerin sadeleşme adına yaşadıkları acemilikleri ve işledikleri konuları ilkel bir biçimde ele almalarını eleştirir, hem de bunun neticesinde gazete okurları ile gazeteciler arasında çıkan ittifakı önemsedğini belirtir.

3.3. Diyalog

Tanpınar'ın basın tarihine yönelik tespitlerinde ortaya çıkan bir diğer önemli özellik, yazarlar ve eserleriyle bir diyalog halindeymiş gibi davranmasıdır. Tanpınar ilk dönem gazetecilerini ve eserlerini incelerken zamanın hem içerisinde hem de dışarıyındadır. Hem bu düşünürleri kendi çağlarının gerekliliklerine göre inceler, hem de kendi döneminden bakarak bir diyalog oluşturmaya girişir. Gazetecilerin karakter özelliklerine, kafa karışıklıklarına, üsluplarına kızar; bir yandan da bu özelliklerin neden kaynaklandığını hesap etmeye çalışır.

Şinasi, Ali Suavi, Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi gibi dönemin öne çıkan gazetecilerinin faaliyetleri kişisel özellikleri ile birlikte okunmalıdır. Örneğin Tanpınar (Tanpınar, 2014: s.190) Şinasi'nin tıpkı bir “muammayı çözer” gibi okunması gerektiğini söylemektedir. Onun eserlerinin hiçbir zaman tamamen bir açıklık içerisinde değerlendirilemeyeceğini, bu nedenle eserleri üzerinde vurguladığı noktaları iyi değerlendirmek gerektiğini söylemektedir. “Eski nesre, fikri bir sūs tufanında boğan, yahut da herhangi bir salabetten ve nizamdan mahrum olarak konuşan nesrimize, bir yazı dili haysiyetini verenlerin başında mutlak surette o vardır. Nesir onunla başlar” (Tanpınar, 2014: s.190;199). Şinasi'nin sanatını yaşadığı devir için fazlasıyla cesur bulur; ancak yaşadığı dönem içerisinde hak ettiği değer göremediğini belirtir (Tanpınar, 2014: s.214). Bu nedenle basın tarihi içerisinde Şinasi, sadece gazetecilik mesleğine ve edebiyat çevresine getirdiği yeniliklerle birlikte eserlerinde vurguladığı noktalar açıklanarak, üzerinde durduğu düşüncelerin yazarın faaliyetlerine olan etkisi tartışılarak incelenmelidir.

Tanpınar (Tanpınar, 2014: s.223) dönemin öne çıkan gazetecilerinden Ali Suavi'nin gazetecilik mesleği içerisinde tam olarak bir yere bağlı kalamamasını ve bundan ötürü yaşadığı kızgınlığı, Suavi'nin halkın içinde yetişmiş bir esnaf çocuğu olmasına ve bu nedenle bütün yazılarında halkın diliyle ve mantığıyla konuşmasına bağlamaktadır. Ali Suavi fakir bir aileden gelmesinden dolayı hayatı boyunca "hiçbir yere dayanmadan istediği yere erişmek" durumunda kalmıştır, bu nedenle çoğu zaman hareketleri bir çabukluk, kabalık içerisinde ve kendi düzenini oluşturamamıştır (Tanpınar, 2014: s.223). Ali Suavi, dosttan çok müride ihtiyaç duyan bir yapıya sahiptir. Bu nedenle kendisine müritlik etmekten yana bir tavır göstermeyen kişilerle derhal alakasını kesmekte ve onlara karşı düşmanlığını ilan etmektedir. Suavi tabiatı itibariyle sürekli olarak yalnız kalmak ve hareket halinde bulunmak zorundadır. Onun sürekli olarak ön safta bulunması gerekmektedir. Hatta ön safta bulunabilmek adına "müşterek cepheyi yıkabilir". Narsist, kendisine hayran bir yapısı vardır bu nedenle sürekli olarak kendisini övmektedir. Bu nedenle eserlerinin karakteri göz önünde tutularak incelenmesi lazım gelmektedir. Suavi gazeteciliği boyunca birçok meseleyle ilgilenmiş, yeni fikirlere açık bir yapı sergilemiştir ancak meseleleri daima birbirine karıştırmaktadır (Tanpınar, 2014: s.236-248). Ali Suavi'nin adı basın tarihi içerisinde genellikle çıkardığı Muhbir Gazetesi'yle ve Çırağan Sarayı Vakasıyla birlikte anılmaktadır ve birçok konuya dikkati olan ancak bu dikkatleri yoğunlaştırmakta sıkıntı çeken bir adam olarak portresi çizilmektedir (Topuz, 2014: s.24-26; Koloğlu, 2013: s.49). Tanpınar Suavi'nin karakter özelliklerini ortaya koyarak bu noktaya açıklık getirmektedir.

Benzer bir şekilde Ziya Paşa'nın Abdülhamid döneminde fazla sevilen bir karakter olmamasını genel olarak "saldırgan" bir üslubu benimsemesine yormaktadır. Ona göre "Ziya Paşa İkinci Tanzimat devri aydınının en tipik numunesini verir. Bütün hayatı ve eseri tıpkı devri gibi acayip bir ikilik içindedir." Eskiye bağlıdır ancak bir yandan yeni düşüncelere de açık olmak istemektedir bu nedenle felsefi bir huzursuzluktan beslenmektedir. "Manzumeden manzumeye artan bir huzursuzluğun şairi" olarak tanımlanabilir. Ziya Paşa'nın bu huzursuzluğu hem yaşadığı devre tercüman olmuş hem de öte taraftan bu devri yaratmıştır (Tanpınar, 2014: s.303-313). Dolayısıyla Ziya Paşa'nın gazete yazarlığı incelenirken bu huzursuzluk göz önünde bulundurulmalı, yaşadığı kafa karışıklıkları dönemsel olarak yazarın içerisinde bulunduğu ikiliklerle birlikte ele alınmalıdır.

Tanpınar'a (2014: s.440-455) göre Ahmet Mithat Efendi'nin gazetecilik faaliyetleri ele alınırken de bazı özelliklerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin politikayı sevmediğinden; ancak sürekli olarak bir gazetenin sahibi olmasından dolayı politika ile içli dışlı olmak zorunda kaldığından bahseder. Ahmet Mithat Efendi'nin politik tavrı, bir zorunluluktan doğduğu için, incelenmesi gereken başat özelliği olmamalıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin Tanpınar'a göre ön plana çıkan en önemli özelliği kendisine temel ilke olarak "bütün ömrü boyunca öğretmek için öğrenmek" prensibini belirlemiş olmasıdır. Sanatçı kişiliği zayıftır; buna rağmen halka öğretmenlik yapmak gibi iyi niyetli bir yapı sergilemektedir. "Dil bu muharrirde sanki yazmaktan ziyade yarenlik içindir". Üslup olarak halka yakın bir yapı sergilemiştir, hatta halk kahvehanelerinde konuşulan bir dil ile eserlerini yazmaktadır (Tanpınar, 2014: s.440-455). Ancak Ahmet Mithat Efendi'nin halka bu denli yakın bir üslup benimsem-

esi, yazılarının okunmasında ve halka gazeteyi sevdirmede önemli bir rol oynamıştır.

Tanpınar'ın dönem gazetecilerinden üzerinde en fazla durduğu kişi Namık Kemal'dir. Tanpınar (2014, s.263), Kemal için önemli olanın edebi bir haz vermek yerine değişime odaklanmak olduğunu belirtir ve yazarın bu özelliğine sempatiyle yaklaşır. Ona göre Namık Kemal roman, biyografi, şiir, tiyatro gibi birçok alanı deneyen ve halk tarafından fazlasıyla ilgi gören bir yazardır. Bu ilginin en önemli sebebi ise Kemal'in "eski" düşüncüyü sürdürülebilir ve halka yakın görmemesi ve bu noktada okurların genel kanısına temas edebilmesidir. Ona göre edebi eserler toplumun yaşantısından uzak olmamalıdır; bu nedenle bütün eserlerinde "hürriyet, kanun, fert ve değerler, meşrutiyet, iktisat, medeniyetçilik" fikirlerini işlemektedir. "Namık kemal birçok yazılarında eskilerin yaptığı gibi sadece münevverler için yazı yazmanın aleyhinde bulunur. Yeni ve sade üslupla yazılan kitapların halk arasında kazandığı rağbeti anlatır". Ancak Namık Kemal tüm bu özelliklerine rağmen çabuk tesir alan bir yapıya sahiptir ve kendisine çok fazla güvenmekte, dille oynamayı, ustalık göstermeyi seven ancak gitmek istediği alemleri pek az tanıyan bir adamdır (Tanpınar, 2014: s.414-434). Değişime, yeniliğe yaptığı vurguyla Tanpınar'ın övgüsünü kazanan ve eserinde diğer gazetecilerden daha fazla vurgulanan Namık Kemal, kendisine olan güveni ve düşüncelerinin edebiyatının önüne geçmesi nedeniyle Tanpınar tarafından eleştirilmektedir.

Tanpınar'a (2014: s.283-285) göre ilk dönem gazetecilerinin yukarıda da sıralanan zayıf yönleri, temelde edebiyat geleneğinin kendisinden kaynaklanmaktadır. Ona göre edebiyat geleneğinde içe bakış yönteminin bulunmaması ve insan psikolojisinin bu nedenle iyi çözümlenememesi bu dönemin düşünürlerini "verimsiz" yapan en temel özelliktir. 1908 tarihine kadar büyük tesirler yaratan bu yazarların eserlerinin en önemli zaafı ise realite fikrinden uzak olmalarıdır.1870 ile 1889 tarihleri arasında Türk hikayeciliğini kuran ve geliştiren gazeteciler yardımcılara sahip değillerdir ve yaşadıkları cemiyet hakkında geniş bir malumatları yoktur. Bu dönem yazarlarının en büyük eksikliklerinden birisi şekil olarak doğru yolda olsalar bile yaşadıkları fikir kıtlığıdır. "Aynı dini ve hatta Sünni akidenin hiç değişmeden asırlarca devamı, ona aksülamel yapan tasavvufun kendinden evvelki din ve medeniyetlerden alacaklarını aldıktan sonra muayyen şekillerde kabuklaşması ve birtakım inceliklerin getirdiği ayrılıklardan öteye geçmemesi, fikir hayatını dondurmuş gibidir". Bu noktada Tanpınar (2014, s.295-298), dönem yazarlarının Tanzimat'la birlikte eleştiriye kendi yazarlık faaliyetlerinin içerisine yerleştirdiklerini ve dönemin edebiyatının ve gazeteciliğinin bu tenkit üzerinden ilerlediğini belirtir.

Bu başlık altında bir genel değerlendirme yapıldığında, Tanpınar'ın belki de en çok eleştirdiği kişilerle bir diyalog haline girmesinin, onun basın tarihi yazımını ansiklopedik yazım biçiminden farklılaştırdığı söylenebilir. Çünkü Ali Suavi'nin esnaf ailesinden geldiği ve bu nedenle fazlasıyla hırslı olduğu, Namık Kemal'in düşünce edebiyatının önüne geçtiği, Ahmet Mithat Efendi'nin bir politikacıdan ziyade öğretmen olarak düşünülmesi gerektiği gibi ayrıntılar bilinmediği takdirde hem dönemin gazetelerini ve gazetecilerini hem de bu kurum ve kişilerin etkilerini tayin etmede sıkıntılar yaşanacaktır. İşte Tanpınar *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı çalışmasıyla, tarih yazımında ayrıntıların ne kadar önemli olduğunun altını çizmiş ve her ne kadar aynı dönemde yaşamamış olsalar da Namık Kemal, Ali Suavi, Ahmet Mithat Efendi gibi isimlerle deyim yerindeyse

kavga ederek farklı bir yönelimi ortaya koymuştur.

Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı çalışmasında temel olarak bu dönemde Türk edebiyatını şekillendiren düşünürler ve eserleri üzerinde durmuştur. Ancak tüm bu gelişmeler içerisinde gazeteye ve gazeteciliğe büyük bir önem atfetmiştir. Ona göre gazete, Türklerin Batı'ya yönelmesinde ve medeniyetlerinde yaşadığı yeniliklerde kurucu bir görev üstlenmiş ve yeni Cumhuriyet'in temellerini ortaya atan düşünürleri beslemiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Türkiye gazeteciliğinin başlangıç döneminde ön plana çıkan düşünürleri bir bütünlük içerisinde değerlendirir. Geleneksel ansiklopedik anlatımın aksine Tanpınar, büyük bir titizlikle bu düşünürlerin edebi, siyasi, toplumsal faaliyetlerini kendi edebi tavrıyla değerlendirir ve gazetecilik faaliyetlerini bu çerçevede içerisinde ele alır. Gazete, edebiyattan uzak değerlendirilmemesi gereken bir alandır; çünkü gazete yazıya dayalı bir oluşumdur ve edebiyatla sıkı bir ilişki içerisinde. Tanpınar da *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde bütün bu ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Tanpınar, ilk dönem gazetecilerini ve gazetelerini bütüncül bir perspektifle ele almış, özellikle bu gazetecilerin edebi eserleri ile olan bağlarını göz ardı etmeyerek gazete yazıları ile edebi eserleri arasındaki karşılıklı etkileşimi incelemiştir.

Tanpınar'ın gazeteciliğe yönelik tespitlerinde ön plana çıkan bir diğer husus, gazeteci kimliğini gazetenin de üzerine koyması ve ilk dönem gazetelerinde bu yazarların edebi, toplumsal, kültürel, siyasi ve ideolojik etkileri üzerine odaklanmasıdır. Türkiye'de gazete Batılı örneklerin aksine edebiyat çevresinin girişimiyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle gazeteler yazarlarını şekillendirmemiş, yazarlar gazeteleri şekillendirmiştir. Dolayısıyla ilk dönem gazetelerinde görülen aksaklıklar, temelde meslek ilkelerinin henüz oluşmamasına, edebiyat çevresinden gelen yazarların hâlihazırda bir gazetecilik deneyimlerinin ve düzyazı alışkanlıklarının olmamasına bağlanabilir. Mesleğin ortaya çıkışında gazeteler ve edebiyat çevresinden gelen gazetecilerin arasındaki bu ilişki göz ardı edilmemelidir, bu bağlamda Tanpınar'ın gazeteci kimliğini ön plana çıkarması ve dönemin gazetecilerini bütüncül bir perspektifle ele alması basın tarihini anlamak adına büyük bir önem taşımaktadır.

Tanpınar'ın çalışmasında görülen son unsur ise, yazarları ele alırken diyalog kurmayı önemsemesidir. Tanpınar basın tarihi yazımında hem zamanın içinde hem de zamanın dışında bir yapı ortaya koymuş, ilk dönem gazetecilerini hem kendi dönemleri içerisinde ele almış, hem de kendi döneminden felsefi, estetik, edebi ve siyasi kaygılarla tenkit etmiştir. Tanpınar bir taraftan dönemin gazeteciliğinde görülen aksaklıkları yazarların karakteristik özelliklerine bağlayarak onlara kızmakta, diğer taraftan ise bu yazarların güçlü yanlarını gözeterek, dönemsel zorlu şartları hatırlayarak uzlaşmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı çalışmasının Türkiye'deki gazetecilik mesleğinin kökenlerini öğrenmek adına önemli bir kaynak olduğu, 19. yüzyıl gazetelerine ve gazeteciliğine sanatı, edebiyatı, felsefeyi, ekonomiyi, tarihi ve estetiği de barındıran bütüncül bir perspektifle baktığı söylenebilir. Tanpınar,

özellikle diyalog arayışıyla dönemin gazetecilerini incelemesi ve bu gazetecilerin mesleğe nasıl yön verdiklerini ortaya koyması açısından basın tarihi içerisinde öncelikli olarak gidilmesi gereken bir kaynaktır.

Kaynakça

- Aydın, M. (2010). *Kayıp Zamanın İzinde Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Doğubatı Yayınları.
- Çelebi, A. H. (2014). On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi. A. Uçman (ed). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Yirmi Üçüncü Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları, s.627-630.
- Çıkla, S. (2009). Tanzimat'tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi. *Türkbilig-Türkoloji Araştırmaları*, 18: s.34-63.
- Dizdaroğlu, H. (2014). Edebiyat Tarihçisi Ahmet Hamdi Tanpınar. A. Uçman (ed). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Yirmi Üçüncü Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları, s.630-634.
- Enginün, İ.; Kerman, Z. (2008). Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa. Üçüncü Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Eralp, H. V. (2008). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi. A. Uçman ve H. İnci (ed). *Bir Gül Bu Karanlıklarda Tanpınar Üzerine Yazılar*. İkinci Baskı. İstanbul: 3F Yayınevi, s.39-42.
- Erdoğan, M. (2009). *Bir Eleştirmen Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Gürbilek, N. (2015). *Sessizin Payı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- İssi, A. C. (2004). Yenileşme Dönemi Gazeteleri, Edebiyatın Yenileşme Döneminde Gazeteye İlişkisi, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Dağınık Birkaç Dikkat. *Hece*, 94: s. 40-43.
- İşin, E. (2003). *A'dan Z'ye Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- İnuğur, M. N. (1993). *Basın ve Yayın Tarihi*. Üçüncü Baskı. İstanbul: Der Yayınları.
- Jeanneney, J. N. (1998). *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*. E. Atuk (Çev), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaplan, M. (2003). Tanpınar'ı Tahlili Okumak. S. Uğurcan (ed). *Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Kitabevi, s.13-18.
- Kaplan, M. (2014). Önsöz. A. Uçman (ed). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Yirmi Üçüncü Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları, s.634-636.
- Koloğlu, O. (2013). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1989) Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usul. S. Ç. Şan (ed). *Edebiyat Araştırmaları I*. İstanbul: Ötügen, s.3-47.
- Sakallı, C. (2012). Edebiyat Tarihçisi Olarak Tanpınar. *Dil ve Edebiyat Dergisi / Journal of Linguistics and Literature*, 9(2): s.13-31.
- Taner, H. (2019). Ölürse Ten Ötür Canlar Ölesi Değil. Üçüncü Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Tanpınar, A. H. (1970). *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2014). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Yirmi Üçüncü Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topuz, H. (2014). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. Beşinci Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uçman, A. (2003). Ölümünün 40. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar. S. Uğurcan (ed). *Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Kitabevi, s.109-130.
- Ülken, H. Z. (2014). Düşünür Bir Şairin Edebiyat Tarihi. A. Uçman (ed). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Yirmi Üçüncü Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları, s.636-640.
- Yılmaz, D. (1992). Türkiye'de Gazetecilik Dilinin Doğuşu. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1(2): s.171-176.